

NAGY LÁSZLÓ

Megnyitom a Túlvilágot, hogy lássam atyámat, Oziriszt...

Prof. Dr. Varga Edith (1931–2020) emlékére

„Olyan előttem ma a halál,
mint midőn meggyógyul egy beteg,
mint kimenni újra baleset után.
Olyan előttem ma a halál,
mint a balzsam illata,
mint vitorla alatt ülni szeles napon.
Olyan előttem ma a halál,
mint a lótusz illata,
mint ülni a részegség partjain.
Olyan előttem ma a halál,
mint az út esőben,
mint midőn katonáskodásból házába tér meg az ember.
Olyan előttem ma a halál,
mint amikor megvilágosodik az ég,
mint amikor egy férfi felfedez valamit, amit nem tudott.
Olyan előttem ma a halál,
mintha vágyik újra látni házát az ember,
ki fogságban töltött el sok-sok évet.

Valóban, aki Odaát van, élő isten lesz,
megbünteti a bűnt annál, aki elköveti.

Valóban, aki Odaát van, egy lesz azok között,
akik a Napbárkában állnak,
és adományt juttat a templomoknak.

Valóban, aki Odaát van, bölcs lesz,
és nem lesz akadályoztatva, hogy Réhez folyamodjon,
amikor az szól.”

Az Életunt beszélgetése lelkével (Berlini 3024. Papirusz 131–147. sora)
 Varga Edith és Dobrovits Aladár fordítása

Egy évvel ezelőtt, születésnapja alkalmából látogattam meg Őt egy szeptemberi napon. Baráti szeretete és őszinte öröme régi fényében mosolygott vissza rám, de tengerkék szemében már megboldogult nagyanyám utolsó tekinteteit véltem felfedezni, melyekben a szelíd ragaszkodás rejtett zaklatottsággal, a mély hit pedig bizonytalan félelemmel társult. Akkor még nem gondoltam, hogy azon a csodaszép napsütötte őszi napon láthatom utoljára az általam oly nagyra becsült tudós asszonyt, akitől a tudomány iránti alázatot megtanulhattam.

Varga Edith, neves egyiptológusunk, a Szépművészeti Múzeum nyugalmazott főigazgató-helyettese 1931. szeptember 5-én látta meg a napvilágot a Bács-Kiskun megyei Madaras községben. A Rozgonyi Piroska Gimnáziumban érettségizett 1949-ben. 1950-ben felvételt nyert az Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsész tudományi Karára. A héber művelődéstörténet és irodalom érdekelte, csakhogy akkoriban ilyen szak nem volt, ezért a muzeológiát választotta. Elsőéves egyetemistaként ősrégészetet hallgatott, de érdeklődése mindinkább az ókori Kelet felé fordult. Dávid Antal (1890–1967) asszirológus professzornál, az ékírás nagy tudójánál akkád és asszír nyelvet tanult, ám Dobrovits Aladár (1909–1970) egyiptológus rendkívüli egyénisége és széles körű tudása olyan nagy hatást gyakorolt rá, hogy végleg eldöntötte, szakterületévé az egyiptológiát válassza. Egyetemi tanulmányai második évében az ókori keleti régészet szakon tanult tovább, melyből a diplomáját is szerezte. Elsősorban az egyiptomi vallás érdekelte, diplomadolgozatát is ebben a témában írta, melynek *Az egyiptomi világtéremtési mítoszok* címet adta. Negyedéves egyetemistaként 1954 nyarán a Szépművészeti Múzeum Antik Osztályára került egyéves gyakorlatra, ahol az egyiptomi gyűjteménnyel foglalkozott. 1955-ben, az államvizsga sikeres letétele után a Tihanyi Múzeumban és az akkori Művelődési Minisztérium Múzeumi Főosztályán dolgozott. A szívéhez kedves Szépművészeti Múzeumba 1956 júniusában térhetett vissza, ahol egészen 1994-ig, nyugalomba vonulásáig dolgozott, bár utána is heti rendszerességgel bejár. Az 1958-ban az Antik Osztályból kivált, önálló Egyiptomi Osztály vezetését 1974-ben vette át Wessetzky Vilmos (1909–1997) egyiptológustól. A Múzeum főigazgató-helyettesi teendőit pedig 1988 és 1992 között látta el.

Férjével, a nemzetközileg ismert klasszika archeológus Castiglione Lászlóval (1927–1984) és egyetemi évfolyamtársával, a magyar egyiptológia legkiválóbb művelőjével, Kákosy Lászlóval (1932–2003) 1959-ben kilenc hónapos egyiptomi tanulmányúton vett részt, amely során a Szépművészeti Múzeum megbízásából műtárgyakat vásárolt az Egyiptomi Gyűjtemény bővítésére. A szerény ösztöndíjből nyolc hónapon át takarékoskodtak, hogy a kilencedik hónapban Kairót elhagyva meglátogathassák az ókori Egyiptom vidéki emlékeit. Őt évvel később, 1964-ben a núbiai Abdallah Nirqiben részt vett az UNESCO keretében folyó régészeti kampány leletmentő munkálataiban. A lelet-

mentés koncepciója az Asszuáni-gát megépítése miatt veszélybe került ókori egyiptomi műemlékek – köztük II. Ramszesz és nagy királyi hitvese, Nofertari Abu Szimbel-i templomai – megmentésére fókuszált nemzetközi tudományos összefogással. A Castiglione László által vezetett magyar régészeti csoport áldozatos munkájáról az Asszuáni Múzeum mindmáig megemlékezik, de nem elhanyagolandó az a tény sem, hogy az Abdallah Nirqi-i ásatás – természetesen a többi magyar ásatással egyetemben – nagyban hozzájárult a budapesti Szépművészeti Múzeum Egyiptomi Gyűjteményének gazdagításához, melyet mára Közép-Európa második legnagyobbjaként tartanak számon.

A Múzeumban három állandó egyiptomi kiállítást rendezett, az elsőt még 1956-ban, a másodikat 1972-ben, a harmadikat pedig 1985-ben, de áldozatos munkája mellett részt vállalt a fiatal magyar egyiptológushallgatók oktatásában is. Nagy közönségikert arattak a berlini múzeumok egyiptomi anyagából megrendezett vándorkiállításai. A Berlini Állami Múzeumok Egyiptomi Osztályának vendégkiállítására 1963 júniusa és szeptembere között került sor. A második, 1975-ben megrendezett vendégkiállításon a Berlini Egyiptomi Múzeum műtárgyait mutatták be a magyar nagyközönség előtt. Az utolsó, 1980-ban általa rendezett vendégkiállítás pedig a Berlini Állami Múzeumok Korakeresztény és Bizánci Gyűjteményének anyagát népszerűsítette.

Színvonalas muzeológiai tevékenysége és példaértékű tudományos kutatómunkája mellett az ismeretterjesztés feladatát is felvállalta. Számos tanulmány, szakkikk, kiállítási katalógus megírása, szakkönyvfordítás, rádió- és tévéelőadás mellett – élete utolsó éveiben is – előadásokat tartott a nagyközönség számára az ókori egyiptomiak művészetéről, vallásáról és kultúrájáról.

Szakterületének az egyiptomi vallás mellett az óegyiptomi művészetet tartotta. Első önálló monográfiája *Egyiptom művészete* címmel 1958-ban jelent meg a Gondolat Kiadó gondozásában. Kákosy Lászlóval közösen írt, 1970-ben megjelent könyvében, az *Egy évezred a Nílus völgyében. Memphisz az Óbirodalom korában* ismét az óbirodalmi művészet történetével foglalkozik. Francia és magyar nyelven írt tanulmányaiban foglalkozott az egyiptomi lótusz-kozmogóniával, az Óbirodalom szobrászatával, a Szépművészeti Múzeum Amon-papi koporsóival, Imhotep mészke szobrával, Ízisz papjának budapesti koporsójával, az Egyiptomi Gyűjtemény fából készült halotti szobraival. A *Holmi* folyóirat 1997. évi 4. számában publikált „Az élet átmenet, a fák kidőlnek”. *Óegyiptomi dialógus életről és halálról* című tanulmányában az Első Átmeneti Kor idején (i. e. 2140–2040) keletkezett *Életuntról* szóló költemény fordítását tárja a magyar olvasó elé klasszikus egyiptomi nyelvből. Néhány óegyiptomi szövegfordítása a Harmatta János által szerkesztett *Ókori keleti chrestomathiában* is olvasható.

Fő kutatási témáját az egyiptomi fejalátétek (*hypocephal*) alkották. Ebből a témából írt értekezésével szerezte meg 1983-ban a történettudomány kandidátusi fokozatát a Magyar Tudományos Akadémián. A lapos korong formájú, feliratokkal és képekkel ellátott hypocephal késő-, illetve Ptolemaiosz-kori egyiptomi temetkezési melléklet, amelyeket a papi réteg tagjainak múmiái feje alá helyeztek, mintegy védelmező és az elhunyt istenné magasztalását, azaz apoteózisát elősegítő amulettet. Hypocephal-kutatásainak eredményét a *Napkorong a fej alatt. Egy egyiptomi sírmelléklet – a hypocephal – kialakulása*

kulása című monográfiájában összegezte, mely az Akadémiai Kiadónál jelent meg 1998-ban.

Tudományos tevékenysége mellett az Officina '96 Kiadó gondozásában megjelent néhány szép ismeretterjesztő mű fordításával (Alberto Siliotti: *Egyiptom. Templomok, istenek, fáraók*, 1994; Furio Durando: *Hellasz*, 1997; Francesco Tiradritti: *Egyiptom kincsei a kairói Egyiptomi Múzeum gyűjteményéből*, 2000; Aidan Dobson: *A hieroglif írás az ókori Egyiptomban*, 2005) is az ókori egyiptomi és az antik kultúra megismertetésén fáradozott.

Magánéletére a tragikus veszteségek sorozata nyomta rá bélyegét. Egyetlen testvére 1957-ben Marokkóban veszítette el életét egy balesetben. Tudós férje is aránylag fiatalon halt meg, ám a legnagyobb fájdalmat egyetlen fia, Tamás (1968–1991) tragikus elvesztése okozta. Bár gyermeke halála soha be nem gyógyuló sebet okozott szívében, de élet- és akaraterejét az egyiptológia tudományának szeretetéből merítette.

Varga Edith professzor asszony életének 89. évében, 2020. június 9-én hunyt el Budapesten. Személyében a magyar egyiptológia kiválósága, egy nemzetközi szaktekin-tély, egy elhivatott tanár, egy bölcs tudós és egy felejthetetlen ember távozott közülünk.

Az ókori egyiptomiak egyik ősi vallásos elképzelése szerint az elhunyt *Ba*-lelke az égbe szárnyal a csillagok közé, hiszen maga is csillagtermészetű. Most már a Tanárnő lelke is az égbolt halhatatlan csillagai között tündököl, hogy tiszta fényével megvilágítsa a következő tudós nemzedék bölcsességhez vezető útját.